09/07/2020

Ο Όσιος Φώτιος, κτίτωρ της Μονής Ακαπνίου

/ Βίοι Αγίων

Ο Βίος του Οσίου Φωτίου, ανωνύμου συγγραφέως, σώζεται μόνο σε ένα χειρόγραφο του 12ου αιώνα, το υπ’ αριθμ. 159, (Vlad. 390) της Συνοδικής Βιβλιοθήκης της Μόσχας, στο οποίο περιλαμβάνεται και ο αρχικός βίος της Οσίας Θεοδώρας της μυροβλύτιδος και τον οποίο ανέσυρε η επιστημονική έρευνα του Καθηγητή της Θεολογικής Σχολής του Α.Π.Θ. κ. Συμεών Πασχαλίδη.

Ο όσιος Φώτιος ο Θεσσαλός υπήρξε δεσπόζουσα μοναστική φυσιογνωμία στο πνευματικό περιβάλλον της Θεσσαλονίκης κατά τον 11ο αιώνα.

Καταγόταν από τη Θεσσαλία, όρο με ευρύτατη γεωγραφική έννοια αυτή την περίοδο, από εύπορους και επιφανείς γονείς, οι οποίοι, ωστόσο, δεν κατονομάζονται στο βίο του. Σε νεανική ηλικία ασπάστηκε το μοναχικό βίο, επιδιδόμενος σε αυστηρότατη άσκηση.

Φθάνοντας στη Θεσσαλονίκη, την οποία ο βιογράφος του δεν παραλείπει να εγκωμιάσει ως «προκαθεζομένη των Θετταλικών πόλεων» και ως «βασιλίδα ταίς εκατέρωθεν πόλεσι», ο όσιος Φώτιος εγκαταβίωσε σε μία μικρή μονή στην περιοχή της Ακροπόλεως, τιμώμενη στο όνομα των αγίων Αναργύρων Κοσμά και Δαμιανού.

Εκεί γνώρισε τον μεγάλο ασκητή και περίφημο για τις αρετές του και τα πλούσια πνευματικά χαρίσματα, τον ιερό Βλάσιο, γέροντα και ηγούμενο της μονής, του οποίου κατέστη υποτακτικός και από εκείνον εμυήθη στα βαθύτερα μυστικά της μοναχικής ζωής και λαμβάνοντας το σχήμα του μοναχού εγαλουχήθη σε αυτήν.

Ο ανώνυμος συντάκτης του βίου του αφιερώνει ένα μεγάλο τμήμα του στην προσωπικότητα του ασκητή και γέροντα του οσίου Φωτίου, Βλασίου, τον οποίο συνδέει με τον αυτοκράτορα Ρωμανό Β’ (959-963) -αν και τον συγχέει με το Ρωμανό Α’ Λεκαπηνό.

Ο Βλάσιος κλήθηκε από τον αυτοκράτορα και μετέβη, συνοδευόμενος από το Φώτιο, στην Κωνσταντινούπολη, όπου κατέστη και πνευματικός πατέρας του Ρωμανού Β’. Τέλεσε ο ίδιος τη βάπτιση του γιου του, Βασιλείου Β’ το 958/9, δίνοντάς του προορατικά το όνομα Βασίλειος.

Στη βάπτιση παρευρισκόταν και ο όσιος Φώτιος, τον οποίο ο Βλάσιος υπέδειξε ως το κατάλληλο πρόσωπο για την περιφορά του βρέφους ως τον κοιτώνα του, με τη συνοδεία ψαλμωδιών.

Ο Φώτιος επέστρεψε στη Θεσσαλονίκη και, όντας εραστής της ησυχίας, μετέβη στις υπώρειες του Χορταίτη (Χορτιάτη), όπου έκτισε μία καλύβη με πέτρες και εγκαταβίωσε εκεί, συνεχίζοντας τον αγώνα του στο στίβο της μοναχικής ζωής.

Την άνοιξη και το καλοκαίρι ανερχόταν στην κορυφή του όρους, όπου και ανήγειρε ναό αφιερωμένο στον αρχάγγελο Μιχαήλ, και όπου με θαυματουργικό τρόπο ανέβλυσε πηγή με καθαρό νερό, η οποία στις μέρες που γραφόταν ο Βίος είχε εξελιχθεί σε αγίασμα με ιαματική δύναμη.

Ωστόσο, οι επιδρομές των Βουλγάρων (“το Μυσών έθνος”) προκάλεσαν μεγάλη αστάθεια και ανάγκασαν τον αυτοκράτορα Βασίλειο Β’ να συντάξει τα βυζαντινά στρατεύματα και να εκστρατεύσει εναντίον τους, αλλά η έκβαση των γεγονότων ήταν αρνητική (υπαινίσσεται προφανώς την αποτυχημένη πρώτη εκστρατεία του Βασιλείου το 986).

Ο Βασίλειος κατευθύνθηκε προς τη Θεσσαλονίκη, την οποία «και φρούριον είχε και κατά των εχθρών ασφαλές ορμητήριον». Ἐκεί αναζήτησε τον ασκητή Βλάσιο και, όταν πληροφορήθηκε το θάνατό του, ζήτησε να μάθει για το μαθητή του, που τον είχε κρατήσει στα χέρια του κατά τη βάπτισή του.

Τελικά πληροφορήθηκε ότι ο όσιος Φώτιος ασκήτευε κάπου εκτός της πόλεως και

τον κάλεσε να σπεύσει να τον συναντήσει· έκτοτε ο Βασίλειος κράτησε κοντά του τον όσιο γέροντα, όχι μόνο στη Θεσσαλονίκη αλλά και κατά τις εκστρατείες του. Τοιουτοτρόπως «ο μεν (βασιλεύς) όπλοις αμυντηρίοις, ο δε (Φώτιος) λόγοις ευκτηρίοις τους εναντίους αμύνονται».

Μετά την ολοκληρωτική επικράτηση του Βασιλείου Β’ το 1017/8, ο όσιος Φώτιος επέστρεψε στη Θεσσαλονίκη επευφημούμενος από τους Θεσσαλονικείς.

Ο αυτοκράτορας, σύμφωνα με το Βίο, του απέστειλε χρυσόβουλλο γράμμα, μη σωζόμενο σήμερα, με το οποίο του παρείχε δώρα, τα οποία ο Φώτιος χρησιμοποίησε για αγαθοεργίες και για την ανέγερση ναών και μονών στην περιοχή της ᾽Ακροπόλεως, αλλά και σε άλλα σημεία της πόλεως, όπως πολύ παραστατικά αναφέρει ο βιογράφος του:

«άρον κύκλω τους οφθαλμούς σου περί τήνδε την ακρόπολιν, ει των ενταυθοί πολιτών υπάρχεις… και ίδε τα κατ᾽ αυτήν συνεστώτα σεμνεία· πρόελθε δη και του άστεως, και περιάθρησον των του Φωτίου πόνων τα σιγώντα κηρύγματα. Πολλαχού γαρ όψει τεμένη θεία παρ᾽ εκείνου γεγενημένα και ψυχών ιερά φροντιστήρια, εν οις άπασι, τοις μεν ανδρών μοναζόντων, τοις δε γυναικών μοναζουσών πολλά πλήθη πρότερον ην».

Τη μεγάλη προσφορά του οσίου Φωτίου στον αστικό μοναχισμό της Θεσσαλονίκης υπογραμμίζει ο βιογράφος του με εγκωμιαστικό τρόπο, τονίζοντας στη συνέχεια ότι «πάντων τούτων αι αγέλαι των μονοτρόπων, αίτινες πάλαι τε ήσαν και νυν εισίν, εκείνου πνευματικά τυγχάνει γεννήματα, πάντες του μεγάλου τούτου ποιμένος ποίμνιον, πάντες των ιερών εκείνου προσευχών κατορθώματα».

Από τη συνέχεια του Βίου πληροφορούμαστε, ότι ο βιογράφος του είχε υπόψη του και μία διαθήκη που είχε συντάξει ο όσιος Φώτιος προ του θανάτου του («την εξόδιον του αγίου διάταξιν, ην εγγράμματον υποχωρείν του βίου μέλλων εξέθετο»).

Η **διαθήκη** αυτή, όπως εξάγεται από την σύντομη περιγραφή του περιεχομένου της που παρέχεται από το συντάκτη του Βίου στη συνέχεια, έφερε τα βασικά χαρακτηριστικά των κτιτορικών διαθηκών, δηλ. των διαθηκών που συνέτασσαν οι κτίτορες των μονών, για την εύρυθμη λειτουργία τους μετά το θάνατό τους.

Η μνημονευόμενη διαθήκη όριζε τον απόλυτο εγκλεισμό των μοναστριών κάποιας γυναικείας μονής που είχε συστήσει ο Όσιος εντός του χώρου της μονής, ρύθμιζε τα της φροντίδος των ναών που είχε ανεγείρει ο ίδιος, τη διαδοχή του στην πνευματική καθοδήγηση των μοναχών που αποτελούσαν τη συνοδεία του, καθώς

και μία σειρά κανόνων σχετικά με διάφορες πτυχές του μοναχικού βίου: νηστεία, ανάπαυση, λειτουργικό τυπικό, μέριμνα υπέρ των πτωχών.

Ο Βίος δεν παρέχει καμία χρονική ένδειξη σχετικά με το οσιακό τέλος του ασκητή Φωτίου του Θεσσαλονικέως· περιορίζεται μόνο στη δήλωση ότι παρέδωσε το ιερό πνεύμα του στα χέρια του Θεού «πλήρης ημερών αληθώς των τε θείων άμα και των ανθρωπίνων γενόμενος». Πρέπει, ωστόσο, **η κοίμηση του οσίου Φωτίου να τοποθετηθεί με βεβαιότητα μετά το έτος 1017**, κατά το οποίο, όπως προαναφέρθηκε, ο αυτοκράτορας Βασίλειος Β’ κατετρόπωσε οριστικά τους Βουλγάρους.

Σημαντική είναι και η μνεία εορτασμού της μνήμης του ῾Οσίου από τους μαθητές του, προφανώς στη μονή όπου εγκαταβίωσε τα τελευταία χρόνια της ζωής του και κοιμήθηκε. Σύμφωνα με το Βίο τελούνταν πανήγυρη, κατά την οποία ψάλλονταν ύμνοι που είχαν συντεθεί γι᾽ αυτόν: «συνιόντων αλλήλοις και συμπανηγυριζόντων το θείον τούτου μνημόσυνον, και ψαλμοίς και ύμνοις και ωδαίς πνευματικαίς αυτόν γεραιρόντων».

Η σύνθεση ύμνων προς τιμήν του οσίου Φωτίου επιβεβαιώνεται και από την ύπαρξη ενός εξαιρετικά σημαντικού στιχηρού, που συνέθεσε ο μέγας οικονόμος της Μητροπόλεως Θεσσαλονίκης και μετέπειτα μητροπολίτης Δημήτριος Βεάσκος το 13ο αιώνα και μελοποίησε ο μοναχός Δανιήλ Αχραδάς, το οποίο επιγράφεται: «᾽Ιουλίου θ’. Του οσίου πατρός ημών Φωτίου κτήτορος μονής του ᾽Ακαπνίου. Ποίημα κυρίου Δημητρίου ιεροδιακόνου και μεγάλου οικονόμου μητροπόλεως Θεσσαλονίκης, ου το επώνυμον Βεάσκος…».

Η σπουδαιότητα αυτού του στιχηρού (αρχ.: ῾Η φαιδρά του θεοφόρου μνήμη Φωτίου…) έγκειται στην εορτολογική ένδειξη της 9ης Ιουλίου, η οποία δεν παρέχεται από το Βίο του οσίου Φωτίου, και στην πληροφορία ότι υπήρξε ιδρυτής της περίφημης βασιλικής μονής του Ακαπνίου.

Την ταύτιση του οσίου Φωτίου του Θεσσαλού με τον όσιο Φώτιο, τον κτίτορα της μονής Ακαπνίου στη Θεσσαλονίκη, πρότεινε πρώτος ο Αθ. Παπαδόπουλος-Κεραμεύς, κατά την έκδοση του προαναφερθέντος στιχηρού, και στη συνέχεια υποστήριξε διεξοδικότερα ο V. Grumel. ῾Η ταύτιση αυτή έχει γίνει πλέον καθολικά αποδεκτή από τη σύγχρονη έρευνα.

Ο ανώνυμος Βίος του οσίου Φωτίου εκφωνήθηκε πιθανότατα κατά την εορτή του στη μονή Ακαπνίου, ενώπιον ακροατηρίου, που αποτελούνταν από μοναχούς-πνευματικά τέκνα του, όπως διαφαίνεται από την προσφώνηση: «ω θείον και ιερώτατον σύστημα, και του γεννήσαντος και ποιμάναντος υμάς δια του

ευαγγελίου κάλλιστα θρέμματα και γεννήματα, την ευφρόσυνον ταύτην εορτήν συν ευφροσύνη τελέσωμεν».

Διακρίνεται από μία έντονη εγκωμιαστική τάση και προσφέρει περιορισμένα ιστορικά στοιχεία για τη ζωή και τη δραστηριότητα του οσίου Φωτίου, αν και η συγγραφή του δεν πρέπει να απέχει πολύ από το χρόνο ακμής του μεγάλου ασκητή, εφόσον στην προφορική μορφή του απευθύνθηκε στους μαθητές του.

Τέλος, σημαντική είναι και η μνεία του οσίου Φωτίου στο Βίο του Καλαβρού οσίου Φαντίνου του νέου, που κοιμήθηκε στη Θεσσαλονίκη το 974. Σύμφωνα με τον εκτενή Βίο του (§ 52) κατά την τελευτή του, επισκέφθηκαν τον όσιο Φαντίνο οι μοναχοί Συμεών ο φιλόσοφος και Φώτιος, τον οποίο η εκδότρια του Βίου, E. Follieri ταυτίζει με βεβαιότητα με τον όσιο Φώτιο το Θεσσαλό.

ΑΠΟΛΥΤΙΚΙΟΝ

Ηχος α’. της ερημου πολιτης

Εν τη Μονή Αναργύρων ασκητικώς διαιτώμενος, των μοναστών ποιμήν εδείχθεις, θεοφόρε πατήρ ημών Φώτιε, εντεύξεσι και λόγοις φαεινοίς, συνέδραμες τω εν Πόλει βασιλεί, Θετταλών δε την χώραν μεγαλουργών, ενθέως συ εδόξασας. Δόξα τω Παντοκράτορι Χριστώ, προϊστασθαί σοι κελεύσαντι, εν Ακαπνίου τη Μονή, Θεσσαλονίκης αοίδιμε.

Πηγή: **Άγιοι Ανάργυροι Ακροπόλεως Θεσσαλονίκης**